

I.

Téměř od samých počátků vědy národohospodářské až do let nejposlednějších spatřujeme pokusy vytknouti v dějinném vývoji hospodářském podle zvláštních druhů hospodářské techniky, podle tvarů hospodářské a politické organisace a jiných znaků určité stupně vývojové, jimiž procházela na cestě k dnešnímu stavu svému hospodářství jednotlivých národů.

Dle *Smitha* byl zdravým pouze ten vývoj, jímž přiváděla se k rozkvětu nejprve orba, potom průmysl a na konec obchod. »Tento řád věcí je tak přirozeným, že v každé společnosti, která měla jakési territorium, vždycky, tuším, jistou měrou ho bylo šetřeno«. Jen v moderních státech evropských byl prý vývoj v leckterém směru převrácený, nepřirozený a zpátečnický.¹⁾

Dle *Listy* mají všichni národové mírného pásma až k normálnímu stavu ekonomickému projíti těmito stupni vývojovými: stav původního divoštství, stav pastýřský, stav zemědělský, stav zemědělskopřůmyslový, stav zemědělskopřůmyslovotržební.²⁾ Každý pokrok od jednoho stupně ke druhému jest vázán na určité podmínky a předpoklady, a úkolem státu jest tyto předpoklady realizovati a tak ekonomickou výchovu národa až k nejvyššímu stupni a až ke vstoupení v budoucí universální společnost uskutečniti.³⁾

¹⁾ Blahobyť národů, kniha III., kap. 1.

²⁾ Das nationale System, str. 259 a násl.

³⁾ Hildebrand, Nationalökonomie der Gegenwart und Zukunft, str. 66.

Hildebrand rozdělil hospodářský vývoj ve stupně hospodaření naturálního, jímž »každý národ počíná svoji ekonomickou dráhu«, hospodářství peněžního, které nastává se vzrůstem blahobytu, když národové více produkují, nežli potřebují, a hospodářství úvěrního, vznikajícího teprv po úplném vytvoření se spořádaného obchodu peněžního a při pocíťované již těžkopádnosti obratu peněžního. »Tento určitý postup jest . . . všeobecnou historickou skutečností.«¹⁾

Rodbertus rozlišoval izolované (uzavřené domovní) hospodářství, volné obchodové hospodářství a hospodářství obecné. Izolované hospodářství, mající úplně ráz hospodářství naturálního, zakládá se na autarkii: »každý zámožný dům (oikos) opatřuje všechny potřeby domácnostního kruhu celkem sám«; svobodné hospodářství obchodové je státním hospodářstvím se soukromým majetkem pozemkovým a kapitálovým, hospodářství obecné je sociální stav bez vlastnictví rentu poskytujícího.

Největší populárnosti přes odpor, který proti některým jeho tvrzením pozvedli zejm. *Meyer*, *Below* a *Sombart*, došlo *Bücherovo* rozlišování hospodářských stupňů vývojových ve stupeň (původně *Bücher* užíval názvu »období«) uzavřeného hospodářství domovního (výroba ryze pro vlastní potřebu, hospodářství bezesměnné), stupeň hospodářství městského (výroba zakázková, stupeň přímé výměny) a stupeň hospodářství národního (výroba zboží, stupeň oběhu statků). Dělítkem je *Bücherovi* »délka cesty, kterou statky probíhají od výrobce ke spotřebiteli«; na prvním stupni spotřebovávají se statky v témže hospodářství, v kterém byly vznikly, na druhém přecházejí z hospodářství výrobního přímo do spotřebního, na třetím probíhají zpravidla řadou hospodářstev, nežli dojdou spotřeby.²⁾

Naproti *Bücherovi*, v jehož schematu patrný jsou stopy klasifikací *Hildebrandových* a *Rodbertusových*, hájil sobě prioritu podstatně příbuzného rozstupňování hospodářského vývoje *Schmoller*, který rozeznává — hledě ku spojitosti hospodářského života s vedoucími orgány života sociálního a politického — stupeň

¹⁾ *Hildebrand*, *Natural-, Geld- und Creditwirthschaft*, *Jahrbücher*, 1864, str. 4—5.

²⁾ *Bücher*, *Die Entstehung der Volkswirtschaft*, 2. vyd., str. 57—8, čes. překlad str. 12—13. Srovn. o polemice *Mayer-Bücher* *Sborník věd právních a státních*, I, str. 459—461, dále *Sombart*, *Kapitalismus*, I, str. 54 a násl., *Oncken*, *Geschichte*, I, str. 18—19.

hospodářství »domovního, kmenového či vesnického«, z kterého se potom vyvíjí hospodářství městské, 14.—18. století jest obdobím hospodářství teritoriálního, s moderním státem národním vzniká hospodářství národní a vrcholem vývoje jest »soubor dnes vespolek se stýkajících, ve vzájemnou na sobě závislost vešlých hospodářstev národních«, hospodářství světové.¹⁾

Posléze *Sombart* rozeznává velmi složitě dvě skupiny hospodářských soustav s jednotným principem hospodářským: hospodářství úhradová (*Bedarfsdeckungswirtschaften*) a hospodářství výdělková (*Erwerbswirtschaften*), a trojí stupeň hospodářský: hospodářství individuální, t. j. úhradu potřeby výrobou ve vlastním hospodářství, hospodářství přechodné, t. j. sice vlastní úhradu potřeby, ale pravidelné spolupůsobení jiných hospodářství, a konečně hospodářství společenské, t. j. úhradu potřeby oddělenými, avšak spolupůsobícími hospodářstvími výrobními. A tyto skupiny a stupně hospodářské dělí *Sombart* opět neméně nežli v 10 soustav hospodářských, čítaje k hospodářství individuálnímu prvotní hospodářství rodové i všechno rozšířené hospodářství domácnostní, pokud tato hospodářství spočívají na totožnosti hospodářství výrobního a spotřebního, k hospodářství přechodným rozšířené domácnostní hospodářství pozemkových vrchností římské doby císařské a evropského středověku s odloučenými jednotkami hospodářskými i hospodářství vesnická a městská, a konečně k hospodářství společenským jak hospodářství socialistické, tak otročí hospodářství starověku a moderních kolonií i kapitalistické obchodové hospodářství se svobodnou prací námezdní. Všechna hospodářství individuální a přechodná a ze společenských i socialistické shrnuje *Sombart* ve skupinu hospodářství úhradných, takže mu pro výdělkovou skupinu zbývají toliko hospodářství otročí a moderní obchodové hospodářství kapitalistické, tedy hospodářství nemírnou ziskuchtivou snahou podnikatelovou ovládaná, kdežto i hospodářství městské — které přece (řemeslo!) pracuje nikoli pro úhradu vlastní potřeby pracovníka a jeho domácnosti — čítá jakožto »předkapitalistické hospodářství směnné«, »směnné hospo-

---

¹⁾ Grundriss, 1. vyd., 1900, str. 4—5, a dříve již ve »Studien über die wirtschaftliche Politik Friedrichs des Grossen« etc., Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft, 1884, zvl. str. 15 a násl.

dářství v primitivních poměrech hospodářských k hospodářství úhradnému.¹⁾

Pokusy o schematisování hospodářského vývoje dějinného dle rozmanitých znaků byly tedy opětovně činěny od Smitha až po léta nejnovější.

Jest však otázka: není naopak v celém hospodářském vývoji na všech jeho stupních jednotné ideje, jednotného principu, hospodářské konání ovládajícího a, pokud přirozené, kulturní a politické poměry dovolovaly, vždycky uskutečňovaného?

Myslíme, že ano. Jedna idea vine se po našem názoru jako červená nit celým vývojem hospodářským od prvních jeho počátků až po dobu nejnovější. Je to co do své všeobecné a zásadní důležitosti pro vývojové tendence hospodářství národního v theorii nedosti ještě oceněná idea soběstačnosti, samostatnosti hospodářské jednotlivých skupin společenských, výrobní a spotřební jejich solidarity, v mezích daných podmínek přirozených, kulturních a politických.

Hospodářství jest pouze částí veškerého života společnosti, národa, jeho samostatnost a svéráznost je právě tak podmínkou samostatného trvání celku společenského, národního, státního atd. jako samostatnost v jiných jeho oborech životních. Pokud jsou ve společnosti lidské zvláštní zápasy, rozpory nebo i jen zájmy národnostní a politické, budou skupiny v ohledu národním, politickém nebo rasovém jednotné nutně snažiti se, aby byly co možná ujednoceny a samostatny i v ohledu hospodářském. Nejde tu tedy o soběstačnost jednotlivých hospodářstev, nýbrž o princip hospodářské samostatnosti a solidarity těch celků nebo jednotek společenských, v jaké na jednotlivých stupních vývoje také po stránce kulturní a politické lidstvo bylo seskupeno. Kdežto tedy Büche- rovi jest vlastně dělítkem vývoje, kolik hospodářských jednotek tím oním výrobkem je spojeno či dotčeno (jedna — výroba domácnostní — či dvě — výroba zakázková — či více — výroba obchodního zboží), kladli bychom my váhu spíše na to, jak velký kruh společenský (osob) a jaké territorium průběhem vývoje dějin-

¹⁾ Sombart, *Der moderne Kapitalismus*, I., str. 59—67. Sr. o něm Philippovich, *Grundriss*, 5. vyd., str. 22, Sieveking, *Die mittelalterliche Stadt*, *Vierteljahrschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte*, II., 1904, str. 187 a násl.

ného snaží se a může v svém celku zásobovati se zpravidla samo svojí výrobou. Abychom mluvili slovy Sombartovými: řadí-li Sombart hospodářství městské k úhradným s hlediska nikoliv jednotlivého výrobce, který v období městském pracuje přece pro směnu a výdělek, nýbrž »s hlediska vzájemné úhrady potřeb«,¹⁾ můžeme říci, že celkem hospodaření uvnitř jistého spolu kulturně a politicky souvislého okruhu vždycky bylo ovládáno principem vzájemné úhrady vzájemných potřeb. Společenské útvary a organizace, které v různých obdobích historického vývoje tvoří jednotné, vespolek úzce souvisící celky společenské, kulturní a politické, hledí si co možná dostačiti též hospodářsky. Dle toho, jak seskupuje se společnost lidská v tyto vždy větší svazky společenské, národní a politické, rozšiřuje se vždy více territorium i společenský kruh, z kterého se v principu prováděti hledí tato vzájemná vlastní úhrada potřeb: »uzavřená« domácnost, »uzavřená« město, »uzavřený« stát, uzavřený svaz států, uzavřené imperium nebo celý díl světa. Toto stálé rozšiřování se territoria i kruhu osob, uvnitř kterého se co možná výhradně zásobování uskutečňuje, dopouští ukojování vždy rozmanitějších potřeb vlastní výrobou, přispívajíc tak k uplatňování se jiného vývojového zákona hospodářského o stupňování potřeb lidských co do množství i jakosti a tedy ke kulturnímu pokroku.

Arci, jako již v primitivním hospodářství sama země, dopouštějíc svým geologickým složením, úrodností, podnebím atd. toliko určité druhy nebo kvality produktův, donucovala k výjimkám, ke styku s jinými hospodářstvími, k obchodu a směně, tak byly i na všech pozdějších stupních vývoje výjimky z uzavřenosti městské, státní a národní. Hranicí jejího uplatňování se jsou výrobní činitelé jejího obvodu: příroda, obyvatelstvo, kapitál. Avšak právě v nové době pohyblivý kapitál i cvičené pracovní síly jiných národů napomáhají státům opozdilejším na dráze k soběstačnosti.

Vzájemnými hospodářskými styky mezi národy však nebyl opuštěn princip soběstačnosti a solidarity a není ani na dnešním stupni hospodářského vývoje a za dnešního uvolnění, technického zdokonalení a obrovského rozmachu zahraniční tržby a dopravy. Jest omylem domnívati se, praví Bücher,²⁾ jakoby perioda národ-

¹⁾ Der moderne Kapitalismus, str. 68.

²⁾ Die Entstehung der Volkswirtschaft, str. 115.

ního hospodářství chýlila se ke konci a ustupovala periodě hospodářství světového, naproti číslicím o vývozu zboží dokazuje Sombart, že »exportní kvota« i v průmyslu naproti domácí spotřebě klesá,¹⁾ překonáno jest učení o mezinárodní dělbě práce, která prý přivodí, že v každé zemi a kraji na celkový prospěch lidstva bude provozována jenom ta výroba, pro kterou jsou v ní nejprůzračnější podmínky, naopak každá, nyní ovšem veliká jednotka hospodářská, národní a politická hledí vždy více dostačiti sobě i dnes ve všech hlavních oborech výroby průmyslové i zemědělské, pokud tu není nepřekonatelných překážek v samé přírodě spočívajících.

Chceme se pokusiti o důkaz — v rámci, této stati daném, jen stručný —, že idea soběstačnosti ovládala skutečně všechny jednotlivé stupně hospodářského vývoje, jak je panující nauka dle Büchera v celku dosud konstruuje, a zároveň nastíniti, jak se idea soběstačnosti obrázela v národohospodářské theorii.

II.

Pro první stupeň hospodářského vývoje přijímají všichni theoretikové moment soběstačnosti — která se zde rovnala téměř úplné izolovanosti — jakožto význačný rys tohoto hospodářství »naturálního« nebo »uzavřeného domácnostního«. Také *Smith* mluví o onom »surovém stavu společenském, v kterém není žádné dělby práce, v kterém výměny jen zřídka se dějí a každý sám vším se zásobuje,« v kterém však i ukojování životních potřeb je svrchovaně bídne — blahobyť a kultura počínají hospodářstvím obchodovým, dělbu práce, která jest nutným následkem jisté všeobecné náklonnosti lidské povahy k směňování, náklonnosti, která právě člověka odlišuje od zvířete.²⁾ *Bücher* ukázal,³⁾ jak primitivní člověk daleko nemá vrozené náklonnosti k směně, nýbrž naopak nechť, jak všechno, co se doma potřebuje, opatřuje se vlastní výrobou, a naopak míra a druh výroby dány jsou konsumpční potřebou příslušníků domácnosti. Jen tam, kde země neposkytuje žádané výrobky sama,

¹⁾ Die deutsche Volkswirtschaft, str. 430.

²⁾ Blahobyť národů, kniha II., počáteční slova úvodu, srovn. i úvod k celému spisu a I. knihy kapit. 2.

³⁾ Die Entstehung der Volkswirtschaft, str. 59.